

Egy szerencsés város és tágabb vidéke a „Nagy évben”

Süli Attila: *Torda megye és Aranyosszék szabadságharca 1848–49-ben. Tortoma Kiadó, Barót, 2018. 270 oldal*

Az 1848–1849. évi magyar forradalom és szabadságharc könyvtárnyi irodalma a 170. évfordulónak köszönhetően ismét számos kötettel bővült. Noha a küzdelem óta eltelt időszakban sok vitás kérdésre sikerült megnyugtató tudományos választ adni, mégis jelentős azon területek száma, ahol még mindig igencsak hiányos tudással rendelkezünk. Az egyik ilyen a különböző törvényhatóságok 1848–1849-es története; különösen a jelenlegi határon túli magyar közösségek esetében. Így van ezzel Erdély is, noha az ottani, zömmel magyar történészek aktív tevékenységének köszönhetően jó néhány megye és város (például Alsó-Fehér, Belső-Szolnok és Doboka vármegyék, a Székelyföld, valamint Nagyenyed, Zalatna, és Abrudbánya városok) korabeli története jól feldolgozottnak minősíthető. Ám az erdélyi polgárháború nagyobb pusztításait elkerülő részek esetében még sok munka vár a helyi, illetve az anyaországi történészekre. Ezért is öröm, hogy Süli Attila, az erdélyi 1848 egyik legjobb magyarországi kutatójának tollából megjelent kötet Torda megye, illetve Aranyosszék esetében sikeresen megoldotta ezt a feladatot.

Ahogy az a Hermann Róbert által jegyzett előszóból is kiderül, a magyar 1848–1849-et érintő időszak kutatása jó ideig az eredeti levéltári források hozzáférhetőségének a nehézségével küszködött, ami még a helyi törvényhatóságok történetét megírni szándékozó történészeket is komolyan akadályozta. 1918 után előbb a bécsi, majd a rendszerváltás következtében a romániai

levéltárak megnyílása azonban megadta a lehetőséget arra, hogy a rendelkezésre álló forrásbázist felhasználva elkészüljenek a megyék és városok 1848-as történetét pártatlanul bemutató munkák. Ez inspirálta Süli Attilát is, noha Orbán Balázs éppen Torda város és környéke történetét feldolgozó, eredetileg 1889-ben megjelenő munkája egyes fejezeteiben már érintette a kérdést.¹ Ám a téma teljes, levéltári forrásokon alapuló, elsősorban a katonai részvételre összpontosító vizsgálatára csak most került sor.

A szerző felvezetőjében előbb röviden bemutatja Torda megye, illetve Aranyosszék 1848 előtti nemzetiségi, vallási, gazdasági és politikai viszonyait statisztikai adatokkal is kiegészítve, majd rátér a két törvényhatóságnak a szabadságharcban játszott szerepére, illetve az általuk kiállított alakulatok történetének bemutatására. Itt előbb Torda megye és város nemzetőrségének a megszervezését, felszerelését és küzdelmeit eszeteli. Kiderül, hogy a törvényhatóságnak sikerült egy nagyjából 2200 főre menő nemzetőrséget kiállítania és felerészben lőfegyverrel is ellátania, amely aztán az 1848-as őszi harcokban többnyire jól helytállt. A cs. kir. és román népfelkelő csapatok túlerejével szembeni kényszerű kapitulációt követően a városnak, illetve a megye települései többségének sikerült elkerülnie a nagyobb atrocitásokat, majd József Bem tábornok felszabadító hadjárata után, 1849 januárjától ismét sor került a nemzetőrség helyi újjászervezésére, illetve vadász- és önkéntes csapatok megalakítására. Ezeknek számos nehézség ellenére döntő szerepük volt az Erdélyi Érchegységben állomásozó román népfelkelő táborok köré vont kordonvonal itteni szakaszának sikeres fenntartásában; nagy részük pedig

¹ Orbán Balázs: *Torda város és környéke*. 1-2. kötet. S. a. r: Lászlóffy Aladár. Budapest, 1986.

1849 nyarán beolvadt az Ormai Norbert ezredes által létrehozott 2. és 3. honvéd vadászrezdekbe. Torda megye és a város végül 1849. augusztus közepén került az orosz csapatok megszállása alá.

A következő fejezet Aranyosszék nemzetőrségének megszervezését és harcait mutatja be. Ennek felállítását itt megkönnyítette, hogy a szék területéről került kiállításra a cs. kir. 11. (Székely) huszárezred 2. őrnagyi osztálya 1. százada, így a lakosság egy része már komoly katonai tapasztalatokkal is rendelkezett. A széknek sikerült is 1848 októberére egy nagyjából 1600 fős nemzetőrséget megalakítania, s kisebbik felét lőfegyverrel is ellátta. Ezek részt vettek az őszi összecsapásokban, de Nagyenyed és Torda kiürítése után a zöm Kolozsvárra húzódott, így a területnek a cs. kir. és a román népfelkelő csapatok általi megszállását, majd Felvinc november 11-i feldúlását nem tudták megakadályozni. 1849 januárjától itt is sor került a nemzetőrség újjászervezésére, majd vadász-, illetve szabadcsapatok felállítására, amelyek egészen a vidék 1849. augusztusi orosz megszállásáig részt vettek a további küzdelmekben. A kötet első részének lezárásaként a Torda és környéke, valamint Aranyosszék lakosságából is szervezett honvédcsapatok (11., 32., 75., és 134. honvédzászlóalj) rövid történetét ismerhetjük meg.

A kötet második, nagyobbik felét a két terület ’48-as történetére vonatkozó adattár teszi ki. Ennek első részét a levéltári források képezik, amelyekben Süli Attila számos, 1848 augusztusa, illetve 1849. április közepe között keletkezett, elsősorban a katonai cselekményekre és az alakulatok szervezőtörténetére vonatkozó, eddig publikálatlan iratot tesz közzé. Ezt követi a korabeli sajtóban megjelent kútfők ismertetése, amelyek között jó néhány, mára már elfeledett írás található, amelyek az 1848 júliusa és 1849 augusztusa közötti történések emberi oldalát hozzák közelebb a mai olvasókhoz. Végül a

területre vonatkozó naplók és visszaemlékezések közül hármat közül, a leghosszabb, illetve a legértelmesebb a névtelen tordai polgár naplója, amely 1848. április 20. – 1849. szeptember 6. között mutatja be a város, illetve környéke életét és küzdelmeit. Ezt követi lászlófalvi Velics Károly századosnak, az egyik tordai vadász-, majd a 2. honvéd vadászrezred 16. százada parancsnokának, illetve Bíró Sámuel tizedesnek, a 15. (Mátyás) huszárezred huszárának a visszaemlékezése. Az előbbi az 1849. tavaszi–nyári, míg utóbbi az 1848. őszi harcokra vonatkozóan tartalmaz értékes adatokat.

Az igényes kiállítású kötetet a Torda, illetve Aranyosszék területén felállított alakulatok tisztikarát, illetve létszámát bemutató létszámjelentések, majd bibliográfiának beillő rövidítésjegyzék, képmelléklet és tartalomjegyzék zárja.

A kiadványban, mint minden munkában, előfordulnak nyomdahiábák, elírások és tévesztések is. A mű szemlátomást sietve került a nyomdába, mivel számos helyen előfordulnak benne betűhiábák, félreütések, ismétlések is, amelyeket sajnos nem javítottak ki. Ilyen például a 27. oldalon a 76. lábjegyzetben Orbán Balázs egyik munkájára való hivatkozás, amely természetesen nem 2870-ben, hanem 1870-ben jelent meg; ahogyan Macskási Antal százados küldetése sem 2849. január elején, hanem 1849. január elején esett meg (157. old. 450. lábjegyzet). Karl Urban cs. kir. alezredes seregének bemutatásakor a 17. (beszterce-naszódi, 2. román) határőrezred csapatai szemlátomást kétszer lettek számba véve (28. old. 80. lábjegyzet). A szamosfalvi ütközet 1848. november 16-án volt (29. old.). A tordai nemzetőrség 1848. november 18-án eltűnt zászlói kapcsán a szerző megemlíthette volna, hogy azok később előkerültek, mivel jelenleg a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum zászlógyűjteményében található (30–31. old.).² Nemcsak a vadász, de a honvéd önkéntesek is 20

² Erre lásd: Süli Attila: *A Torda megyei nemzetőrség zászlói*. In: *Acta Musei Militaris in*

Hungaria. A Hadtörténeti Múzeum Értesítője. 11. köt. Budapest 2010. 131–156.

forint foglalt kaptak (36. old. 126. lábjegyzet). A 32. honvédszászlóalj történetének ismertetésekor kimaradt, hogy felfegyverzett századát 1848. december elején beolvasztották a 11. honvédszászlóaljba (52. old.). Báró Albert Egloffstein ezredes levelének pontos kelte 1849. és nem 1848. február 19. (93. old.). Felvincet a román felkelők 1848. november 11-én és nem 1848. elején égették fel (126. old.). Az 1807-ben született báró Baldacci Emánuel tábornok természetesen nem 1805-ben, hanem 1852-ben halt meg; a szamosújvári ütközet dátuma pedig 1848. november 13. (152. old. 439. lábjegyzet). Az 1801-ben született Franz von Salmen gróf, az erdélyi sászik vezetője sem 1805-ben, hanem 1875-ben halt meg (163. old. 471. lábjegyzet). Vilmos-huszároknak 1848-ban a 10. és nem a 7. huszárezred tagjait nevezték (171. old. 506. lábjegyzet). Dobai József

alezredes 1898-ban és nem 1989-ben hunyt el (179. old. 547. lábjegyzet). Ormai Norbert ezredest 1849. és nem 1850. augusztus 22-én végezték ki (201. old.). Bona Gábor századosokról írott, 2008–2009-ben kiadott munkája³ nem egy-, hanem kétkötetes (258. old.). Végül a képmellékletben a 265. oldal bal alsó képén szereplő figura nem magyar nemzetőr gyalogos, hanem a Bécsi Légión tagja (az utóbbi a címlapon a jobb felső sarkokban is jól látható).

A fentiekől függetlenül a recenzens csak ajánlani tudja ezt az egyébként kiváló munkát mindenkinek, aki csak meg akar ismerkedni Torda és Aranyosszék 1848–1849-es, elsősorban katonai történetével.

KEMÉNY KRISZTIÁN

³ Bona Gábor: *Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban*. 1-2. köt. Budapest, 2008–2009.